

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ars Semper Gaudendi

Demonstrata Ex Sola Consideratione Divinae Providentiae Et Per
Adventuales Conciones

Laetitiae Perfectae Artificium In Conscientiae Recta Efformatione
inuentum, & per Adventuales Conciones expositum ac demonstratum

Sarasa, Alfonsus Antonius de

Antverpiae, 1667

Tractatus II. De Conscientia in genere ejusque naturâ.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11367

TRACTATUS II.
DE CONSCIENTIA IN GENERE
EIVSQUE NATURA.

Hoc præceptum tibi commendo fili Timothee secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam Conscientiam. 1. ad Timot. 1. v. 18. 19.

Exponitur quid propriè sit Conscientia; in quâ parte animæ consistat, eiusque præcipua munia summatim explicantur.

PROOEMIUM.

Vnde petenda sit Animi quies & verum Gaudium, utcumque jam ostendimus. Ex bonis honestisque actionibus, solidam sinceramque lætitiã existere nemo negaverit, nisi qui scelerum patronus factus, sibi est perfidus, atque hostis suus. Sanè probitatem morum, actionesque rationi congruas alimentum esse præsentis in hâc vitâ, pignusque futuri Gaudii, in comperto est; hoc clamant sacræ paginæ, istud quotidianâ experienciã testatur. Neutrum tamen nunc ago, ne nimium disfluat oratio. Verùm cum actionum omnium moralis bonitas, atque ad eò vitæ nostræ laus (quam *bonam militiam* vocat Paulus,) à bonitate Conscientiæ; vituperium autem malæ vitæ aut militiæ; ab eius peruersitate dependeat: ut res omnis à fundamentis penitus eruatur, istud ab ipso exordio est explicandum, quid demum rei sit Conscientia. Turpe enim est fortunæ suæ originem inquirere, & cum jam tenetur manibus, naturam tamen tanti boni

© 3.

igno.

1. ad Tim.
1. v. 19.

ignorare. Sanè nemo vnus est, qui de Conscientiâ pleno ore non disputet. Conscientiam suam inclamant omnes, & fortassè non omnes eam prout est, intelligunt. Itaque vt ordine eat res, exponemus modò Conscientia quid sit & in quâ Animæ parte sedem fixerit. Deinde quæ eius sint partes aut officia, summatim explicabimus, vt ita vni aspectui pateat Conscientiæ, & eorum quæ dicenda sunt, symmetria & constructio.

*Concionato-
ria munus
est dogmata
Theologica
populo expo-
nere*

Et quomodo.

Intercurrent fateor quæstiones quædam in Theologorum scholis disputari solitæ: sed numquam credidi eas à Concionatorum subselliis esse relegatas. Quin imò idcirco existimaui ego, inter doctissimos illos parietes veritatem debere discuti diligenter, magnoque feruore sententias agitandas esse, vt paleis pulueribusque, disputationis vi discussis, purum frumentum, veritas inquam, animæ pabulum, tandem emergat, quòd pro concione demum oratione placidâ sine altercationum acrimoniâ, populo proponatur. Quid quod abstrusissima maximèque recondita Theologiæ mysteria, ex iis ipsis Sanctorum Patrum homiliis petita à Scholasticis videam, quas viri prudentissimi, & Ecclesiæ primitiæ Doctores, jam olim antequam Scholæ existerent, pro populo passim exponebant? Adeò vt si rectè rationem teneo, manifestum sit Theologiæ, etiam subtilissimæ placita, longè ante Concionatorum pulpita quàm Scholasticorum exedras fuisse pertragata. Theologicas itaque de Conscientiâ quæstiones, quas quidem ad rem meam generatim facere iudicauero, in medium proferam: sic tamen altiora dogmata pertractaturus, vt à quocumque Theologicis terminis non imbuto, facillè intelligendus sim: quæstionum abstrusiores apices è rupibus vulgo inaccessis, in plana deducturus, atque ea quæ passim habentur recondita & obscura, omnium oculis, vti spero, facturum clara atque perspicua.

§. I.

*Variè à variis Conscientia describitur potius ,
quàm definitur.*

f. **V**aria & prorsus admiranda sunt, quæ tum à Sanctis Patribus, tum etiam à Philosophis de Conscientiâ afferuntur : ea tamen sunt, quæ encomia potius dicenda sint, quàm rei plana expositio ; vtpotè quibus non adeò præstitutum fuerit Conscientiam definire, quàm ejus præstantiam dignitatemque verbis commendare. Varia quod afferant de re admodum simplici, id quidem non miror ego. Varia enim Conscientiæ cum sint munia, & quidem inter se disparata, diuersis etiam patet contemplantium aspectibus. Et sic contingit vt de re vnâ & simplici, diuersa tamen sint & iudicia & encomia, prout eandem diuersimodè agentem, mirâque varietate vim suam exerentem, variè fuerint contemplati. Iuuat hanc iudiciorum diuersitatem intueri : nam quamuis singuli singula tantùm referant, magisque describant qualis sit Conscientia, quàm quid sit ; illud tamen inde referemus commodi, vt cum singula à variis perceperimus sigillatim, generatim etiam intellecturi simus omnia, quæ Conscientiæ demandata sunt munia : sic demum faciliè percepturi, non tantùm qualis, sed & generatim quid sit, & quæ demum rei adeo commendatæ definitio & natura.

*Ex variâ
Conscientia
consideratio-
ne, variæ
sunt eiusdem
descriptions.*

2. Ac primò quidem vt à Philosophis exordiar, Epictetus eam *Ex enume-
rantur.* Pædagogum vocat natu grandioribus à Deo datum, singulorum actiones qui & obseruet & dirigat. *Pædago*, inquit, *nos tradidère parentes. qui utique obseruet, num quid lederemur. Deus autem iam viros insitæ Conscientiæ custodiendos tradidit. Quæ quidem custodia & obseruatio nequaquam contemnenda est ; quoniam & Deo displiceret, & Conscientiæ nostræ ipsi hostes essemus.* Altiùs exurgit D. Gregorius Nazianzenus, eamque appellat, *Domesticum & verum tribunal* ; illi procul dubio simile, quòd quia Regum lateri semper adhæret, sanctioribusque Regni negotiis adhibetur, Senatus & est. & vocatur domesticus, aut priuatus. Magnus Gregorius, ipsam *accusatricem* nominat, & cui soli in hoc tribunali actio

Epictet.
apud Me-
lissam l.
2. ser. 82.

D. Greg.
Naz. de
plaga
grand.
D. Greg.
l. ii. mor.
c. 2.

actio competat criminandi. D. Bernardus eam & testandi jus habere contendit, quinimo & iudicis partem agere, & carnificis, & rei. Alii tabellionem publicum dicunt, cuius tabulis omnimoda fides datur. Alii vermem indigitant, surdo allapsu animæ intima arrodentem. Diuus tamen Paulus, ut ei inuidiam detrahat, pleno ore triumphum suum eam sibi esse deprædicat. *Gloria nostra hæc est, inquit, testimonium Conscientiæ nostræ.* Quid quòd Psalmista alto sanè encomio, eam velit esse lumen Diuini vultus, & quidem animæ nostræ insitum & inhærens? *Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui.* Quæ verba sic commentatur Augustinus, *Signatum autem dixit in nobis, tamquam denarius signatur regis imagine?* Neque abs re dixero signatam in nobis imaginem Diuini vultus, tamquam sigillum Dei, quo cuncta quæ in hoc Conscientiæ tribunali expediuntur diplomata & decreta, ritè & authenticè obserantur. Meritò itaque ex Nazianzeno, Conscientiam diximus domesticum & priuatum Senatum Dei, utpote cui Diuini sigilli cura, cum amplissimâ potestate est demandata.

D. Bern. I.
de Conf.
par. 2.

2. ad Cor.
I. v. 12.

Ps. 4. v. 7.
Aug. in
cum loc.

*Conscientia
dicitur Mor-
taliū Deus,
& bene.*

Minus igitur jam mirabor, Conscientiam Menandro dici Deum. *Mortalibus omnibus Conscientia Deus est,* inquit. Certè non loquitur abs re. Nam senatûs supremi, & verò etiam priuati quòd Regi à latere est, acta & diplomata, meritò Regis nomen præferunt, & à Rege dicuntur emanare, utpote qui tali Senatui, cum sigillo & auctoritatem suam, & verò etiam nomen dignitatis suæ concesserit; atque adeò quæcumque ab istis subsellijs mandata deferuntur, ea dicitur præscripsisse Rex. Ita ut hinc etiam meritò Senatus ille sacer, Rex nominetur, cuius auctoritate insignitur. Ita profus, cum Diuino vultu signatum sigillum Conscientia penes se habeat, sibi à Deo ipso legitimè & cum summâ auctoritate (ut paulatim visuri sumus) consignatum, certè non immeritò Conscientia dicitur mortaliū Deus. Neque Menardi gentilis hominis sententia multum ponderis apud me haberet, nisi eam Lactantius suo calculo in Cicerone comprobasset. *Non minus, inquit, mirabiliter de Deo & de Conscientiâ meminit Tullius: Meminerit Deum se habere testem, id est ut ego arbitror, mentem suam, quâ nihil homini dedit Deus diuinius.*

3.

Tract. 3.

Lactant.
de vero
cultu. c.
24.

1. Imperat
vice Dei.

Neque verò, ut quod res est fatear, hæc mihi per exaggerationem aliquam, & ad pompam tantummodo dicta videntur. Cùm enim

4.

enim

enim res altiùs & attentius inspicitur, (quodque toto libri hujus decursu manifestum dabo) Conscientia cuius propria, Dei vices agit: vtpotè cujus dictamini & imperio in rebus agendis necessariò quisque sese debeat subdere & accommodare; cùm ipsa sola sit quæ in actibus singularibus exigendis, voluntatem Dei animæ denuntiet: adeo vt ei qui paret, Deo prorsus pareat. Vnde & Conscientiam Theologi humanarum actionum Regulam proximam esse definiunt, quarum, Voluntas Dei Regula sit remota; vtpotè quæ homini, non nisi per Conscientiam, vt regulam proximam, applicatur.

5. Re autem jam peractâ & actione positâ, solius Conscientiæ 2. Iudicis acta. in hac mortali vitâ munus est, eam iudicis instar aut approbare, aut certè iudicio suo condemnare, ad instar Dei. Quod quidem adeò verum est, vt Deus ipse iudicium suum suspendat, sententiâque à Conscientiâ proferendam expectet, vt calculum ei suum porrò adjiciat. Illud enim sciendum est, lites omnes quæ cælum inter hominemque intercedunt, à suo tribunali Numen amandasse; earumque arbitrium & diremptionem, priuato huic Senatui, domestico inquam Tribunali, Conscientiæ commississe.

6. Denique sententiâ pro Deo contra peccatorem latâ, omnis cum offenso Numine reconciliatio irrita est & frustranea, neque vlla à Deo delicti gratia conceditur, quæ prius in hoc tribunali examinata non fuerit, ritè discussa, sigillo Conscientiæ munita, ac sic demum peccatori quasi in manus consignata. Et sic omni ex parte verissimum esse constat, Conscientiam mortalibus Deum esse, cujus vicarias partes tantâ cum auctoritate exequitur. Magna hæc sunt fateor & magnifica Conscientiæ encomia; necdum tamen satis liquet ea quid sit. Istud igitur agamus modò, naturamque tam præclaræ rei penitiùs explicemus. 3. Reconciliat hominẽ cum Deo.

Quid propriè sit Conscientia. Ac primò quidem ostenditur eam non in voluntate consistere, sed merum esse intellectus judicantis actum transeuntem.

*Definitio
Conscientia
propria.*

*In speciem
exigua res
videtur Con-
scientia.*

*Sed vi &
virtute est
potentissima.*

ET quidem, vt subtiliores qui in hac parte à Theologis ingeniosè discutiuntur apices relinquamus, illud vniuersim dico, Conscientiam aliud nihil esse, quam *Intellectus dictamen practicum, seu iudicium, quo hic & nunc decernitur, quid secundum rationem modò faciendum sit, aut etiam ratione rectà omittendum.* Et hæc quidem de rebus faciendis est Conscientia. In rebus autem iam peractis: Conscientia est *iudicium intellectus decernentis an res ex ratione peracta sit bene, an verò perperam.* Ita cum D. Thomâ Theologi passim omnes, vnum si excipias Durandum, & Ægidium à Gandauo. Ecce quantula res sit, quæ totum tamen in humanarum actionum directione obtinet dominatum. Quid enim exilius, & in speciem contemptibilis est, quàm vnius hominis de rebus agendis, acti sue iudicium? Certè humana quæ de se passim circumferebantur iudicia, insuper habebat Paulus, & contemptui. *Mibi autem pro minimo est,* inquebat magnus gentium Apostolus, *vt à vobis iudicet, aut ab humano die.* Quid verò de vnius hominis iudicio dicturum credimus, qui de peruulgatis plurimorum hominum de se sententiis sentiebat tam jejunè, imò tam contemptim? Verùm vt aliena de se dictoria & censuras pro minimo haberet Apostolus, fanè Conscientiæ suæ testimonium & iudicium adeò non parui faciebat, vt eam & *gloriam suam* compellere non erubescat. Exigui itaque momenti vt sint aliena de te iudicia, tuum tamen, Mortalis, & magni pende & venerare. Exigua vt videatur res, ea tamen eiusmodi est, vt ab illâ omnis moralis bonitas peruersasque actionum humanarum liquidò dependeat. Ab hâc autem, animæ in hâc mortali vitâ quietem aut perturbationem, in futurâ verò salutem aut condemnationem omnem existere, in confesso est. Ne itaque paruum dixeris, à quo tanta pendet & dirigitur rerum machina. Neque gubernaculum quamuis visu non admodum sit elegans, & in vltimâ nauis

7.

D. T. l. p.
q. 79. a. 18.1. Cor. 4.
v. 3.2. Cor. 1.
v. 12.

Iac. 3. v. 4. uis parte constitutum, dignitate vlli cedit armamento; imò singula longè superat. Nam vt præclarè D. Iacobus: *Ecce & naues, cum magna sint, & a ventis validis minentur, circumferuntur a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit*; atque hæc dirigendi vis & necessitas, totam, vti in naui gubernaculo, ita & iudicio illi, tenui vt videtur & exiguo, in animo tribuit & præstantiam & dignitatem.

8. Verùm vt & Conscientiæ definitionem exiguis verbis circumscriptam, eiusque jurisdictionem & potentiam, nullis nisi quibus humanæ actiones terminantur finibus limitatam, clariùs explicem, tria mihi omninò exponenda sunt. Ac *Primò* quidem, quòd Conscientia actus sit iudicii, reipsâ, seu vt dicitur hîc & nunc, de actionibus siue faciendis siue factis decernentis. *Secundò*, iudicium istud non speculatiuum esse de virtutibus vitiisque generatim prolatum, sed figillatim & practicè pronuntiatum. Tum demum *Tertio*, iudicii huius seu Conscientiæ, in reliquis actiones humanas, quæ quidem morales dicuntur, jurisdictione & auctoritas est explananda. Summatim tamen, & quantum nunc ad Conscientiæ, deinceps tamen viuis coloribus depingendæ, rudiorum notitiam sufficere visum fuerit.

Expositio de
finitionis.

9. Ac primò istud statuimus cum communi Theologorum sententiâ, Conscientiam non esse potentiam aliquam animæ insitam. Nam vt rectè D. Thomas, Conscientia nonnumquam deponi potest; imò & debet: potentiam autem animæ deponere, in manu nullius est. Deinde: *proprie loquendo*, vt ait Diuus Thomas, *Conscientia nominat actum*, id est, actus est iudicantis reipsâ de actionibus suis animæ. Itaque nihil aliud est Conscientia quam simplex iudicium. Solus Durandus, quod sciam, Conscientiam ait, non esse quid simplex; sed aggregatum ex habitibus intellectûs circa particularia agenda acquisitis, & ex inclinatione voluntatis ad bonum malumue implicatæ. Henricus verò à Gandauo, Conscientiam neutiquam intellectui, sed voluntati soli inesse, atque isthic dominium suum exercere contendit. Eamque sic definit: *Conscientia est in voluntate quedam electio deliberatiua, semper concordans cum dictamine rationis rectæ*. Et quamuis hæc definitio Conscientiæ circa res factas versanti, difficillimè possit accommodari, cum circa res actas non detur amplius vlla deliberatio, detur autem nihilominus Conscientiæ de præteritis actio;

Conscientia
actus est iudicii, non
potentia animæ.

Neque partim in voluntate & in intellectu.

Neque in voluntate sola.

accusatio nempe, reprehensio, condemnatio, testimonium denique de quo gloriatur Paulus; pluraque alia sint munia Conscientiæ, quæ tamen, vti patet, nullo modo voluntati seu electioni deliberatiuæ, sed soli intellectui competunt: posset tamen Ægidij sententia argumentis aliquot suffulciri, quæ non tam disputandi gratiâ afferam, quam vt res ipsa objectionibus propositis solutisque, clariùs dilucidetur.

Proponuntur
rationes sua-
dentes Con-
scientiam in
voluntate
consistere.
Obiectio 1.

Et verò in voluntate Conscientiam sibi locum fixisse, eamque in voluntatis ad bonum malumque inclinatione consistere, hinc quidem *primò* videtur confici: quod passim hominem frugi, & ad virtutum exercitia obeunda facilem & propensum (quæ quidem pronitas solius voluntatis est) bonâ Conscientiâ præditum virum vocitemus; contra verò malæ Conscientiæ notam inurimus homini in scelera de facili ex voluntatis peruersæ inclinatione diffluente. Communi igitur hominum iudicio, Conscientia, non in intellectu, sed in voluntatis implicatione, & in bonum malumue inflexione, statuenda est. *Secundò* (& hæc quidem est Ægidij argumentatio) non rectè dici potest, in intellectu, aut rerum agendarum scientiâ Conscientiam collocari; nam inquit, *tunc omnis habens operandorum notitiam, haberet de operando Conscientiam: & habens maiorem notitiam, haberet strictiorem de operando Conscientiam; quod falsum est: quoniam videmus sepius, habentes maiorem operandorum notitiam, minorem habere operandi Conscientiam.* Atque vt Ægidij argumentationem promoueam, vnde quæso id fit, vt plurimi scientiâ rerum agendarum planè conspicui, nihilominus pessimam habeant Conscientiam, nisi ex voluntatis in scelera propendentis peruersitate: vbi alii rudes rerum, nulloque ingenii acumine conspicui, bonæ tamen Conscientiæ felicitate gaudent? Igitur bonitas intellectûs aut malitia; item rerum agendarum peritia aut scientia, non est dicenda simpliciter Conscientia. Nam sanè præclarissima ingenia & quibus optima ad extremum vsque perstitit Conscientia (si Conscientia in rerum agendarum scientia sita est) modò tamen æternis ignibus addicti, Conscientiæ suæ pœnas dant. Et tamen nemo dixerit bonam Conscientiam æternis suppliciis castigari. Nemo planè. Castigatur ergo quia mala fuit. Vnde autem mala? Non à scientiâ quæ intellectui inerat, ergo à rectitudinis defectu quæ aberat à voluntate. In hæc igitur, Conscientia collocanda est, in quâ sola
Conscien-

10.

Obiectio 2.
quia est Æ-
gidij.

Conscientiæ posita est aut bonitas aut peruerfitas. Atque ut objectionem hanc longius promoueam, validiùsque stabiliam, certè istud adnadauertendum est *tertio*, passim in Sacris paginis *Obiectio 3.* Conscientiam dici mundam aut immundam; sceleribus plenam iisque obnoxiam, aut criminum immunem & innocentem; denique ne longus sim, malam aut bonam. Iam verò apud omnes in confesso est, in totâ intellectûs, ut ita dicam, sphaerâ, neque munditiem aut immunditiem, neque bonitatem aut malitiam, quam quidem moralem vocamus, habere locum. Hæc enim omnia libero hominis tribuuntur arbitrio, penes quod est agere vel non agere; & cum agit, perperam agere aut etiam ratione rectâ. Quapropter etiam omnis penes liberam voluntatem stat actionum humanarum laus aut vituperium. Quid igitur juris in Conscientiam bonam aut malam, sibi deposcit intellectus, cuius tota ratio, bonane an mala sit, à solâ voluntate ducit initium & rem? Si ergo à voluntate est id quod est Conscientiâ, certè aut voluntas ipsa dicenda est Conscientia, aut sanè voluntatis partus legitimus; non igitur intellectûs aut iudicii actus est.

II.

Gaudeo equidem difficultates hæc mihi esse obuolutas. Dissolutis enim nodis, tota quæ paucis, atque idèd fortassis obscuræ definitionis verbis inuoluebatur materia, planiùs explicabitur, & intuentium oculis dilucidius exponetur. Et quidem ante omnia probandum est, Conscientiam non esse pondus istud voluntatis in bonum malumue propendentis & inclinatæ. Quod *primò* sic *Probatur primò.* conficio. Voluntatis enim in bonum malumue propensio, virtus aut vitium morale voluntatis est. Si quidem, ut apud omnes in confesso est, virtus moralis aut vitium, nihil aliud sunt quàm dispositio potentiæ ad eliciendos actus conformes aut difformes rationi. Et, si quidem ad actus rationi conformes ea tendat dispositio, virtus nominatur; sin verò ad difformes, vitium & est, & dicitur. Rursus, prout ad varias peculiareque actiones rationi aut conformes aut difformes dispositus pronusue est animus, etiam peculiari aut virtute aut vitio manifestum est insigniri. Hinc qui in pudicas actiones est propensior, virtute pudicitæ ornatus dicitur; qui in impudicas inflexus est, impudicitæ vitio laborabit. Atque idem esto de mansuetudinis, misericordiæ liberalitatis, cæterisque moralibus virtutibus, illisque oppositis vitiis iudicium. Tota enim virtutis vitiiue essentia, in hac vo-

*Potest quis
habere vir-
tutem pudic-
itiae, & ta-
men habere
malam in
materiâ pu-
dicitiae Con-
scientiam.*

luntatis (quæ virtutum vitiorumque moralium sedes est) dispositione ad actus conformes rationi aut ei difformes producendos, consistit. Atqui longè alia res est virtus aut vitium, quàm Conscientia: neutrum enim est. Quod quidem sic ostendo. Sit enim qui multo vsu exercitationeque bonorum operum (sic enim virtutes omnes morales acquiruntur) virtutem sibi aliquam, puta pudicitiae, temperantiae, aut iustitiae, & quidem admodum excellentem comparat. Is sanè si pro libero quo valet voluntatis arbitrio, letali scelere impudicitiae mentem contamine, extra controuersiam est eum virtutem pudicitiae illicò non amittere. Potest enim, vt rectè ex Philosopho D. Thomas docet, habitus consistere cum actu contrario qui habitui seu virtuti aduerfetur. Neque quisquam huic sententiae, quam ipsamet quotidiana comprobabat experientia; facilè refragabitur. Itaque virtutem pudicitiae, animum inquam ad pudicitiae actus pronum, habebit ille, & tamen non habebit rectam in pudicitiae materiâ Conscientiam, ut deinceps explicabimus, atque omnibus in confessò est; cum necdum à scelere eum respicuisse statuamus. Non igitur idem sunt Conscientia virtutis, & bona in virtutem voluntatis inclinatio, vt illi volunt; cum hæc sæpissimè conjuncta sit cum pessimâ virtutis Conscientiâ. Liquidius ea disparitas in vitioso voluntatis habitu aut dispositione elucescet. Sit enim sceleratus quis, qui omnem vitam impudicitiae, luxuriae, cæterisque vitiis passim profuit, sic vt in eâ toto voluntatis pondere seu habitu feratur: is inquam vitiis imbibitus, summâ animi pœnitundine peccata in confessione deponat, scelera præterita detestetur, eique absolute sacra condonentur; an illicò deposuit voluntatis vitia peruersamque animi inclinationem in peccata? an illicò virtutes contrarias acquisiuit? minimè verò; à peccatis immunis est, sed non à vitiis. Vitiosas inquam secum fert affectiones animi, & tamen optimam habet de sceleribus per vitium commissis Conscientiam: bona inquam est Conscientia, quamuis voluntas tota sit in vitiis. Longo itaque interuallo distant Conscientia, & praua rectaue voluntatis dispositio, quod quidem erat ostendendum.

*Potest quis
habere bonâ
in materiâ
pudicitiae
Conscientiâ,
& tamen
non habere
virtutem pu-
dicitiae.*

Probat 2.

Secundò Conscientiam neque voluntatem esse, neque voluntatis actum, ex eo etiam liquet, quòd, prout sequenti Tractatu demonstrabimus, Conscientiae voluntas ita sit obligata, vt ejus ductum, peruersa ne sit, in omnibus sequi debeat, eique ad amu-
fim

D. T. 1. 2.
q. 52. 2. 3.
in c.

12.

sim obedire: nulla autem res seipsam sequi & præire, aut sibi metipsum dicitur obedire. Sequetur autem se & se præibit, obediet & imperabit vna eademque res, si non aliud sit Conscientia & voluntas.

13. *Tertio* denique (& hæc est ratiocinatio D. Thomæ) nulla prorsus est Conscientiæ actio aut operatio, quæ voluntati competat; omnes verò ab intellectu emanant, consistuntque in aliquo intellectu, reipsâ sese applicantis, actu aut exercitio. *Dicitur enim*, inquit D. Thomas, *Conscientia testificari, ligare, vel instigare, vel etiam accusare, vel etiam remordere siue reprehendere. Et hæc omnia consequuntur applicationem alicuius nostre cognitionis, vel scientiæ ad ea quæ agimus.* Rursus Conscientia dicitur retinere, judicare, condemnare, absoluerè, castigare; quinimò & laudare. Neque in his omnibus, cæterisque quæ Conscientiæ tribuuntur munijs, vllum apparet voluntatis sese ingerentis vestigium; & vt rectè D. Thomas, *patet autem quod hæc omnia consequuntur actualem applicationem scientiæ ad ea quæ agimus. Vnde propriè loquendo Conscientia nominat actum; & non est, ne quidem aggregatum ex habitibus intellectûs circa particularia agenda acquisitis, vti volebat Durandus. Maneat itaque quod Conscientia propriè & signatò nihil aliud sit, quàm Actus iudicij reipsâ, seu vt loquuntur scholæ; actualiter de actione suâ decernentis, bonane sit an mala; quòd breuiùs vocabimus iudicium actuale.*

Probatur 3. ratione D. Thomæ.

14. *Iam verò facilis erit difficultatis primò positæ elucidatio.* Nam quòd hominem ad virtutum opera ritè exercenda pronum & facilem, bonæ Conscientiæ virum appellamus; hoc quidem exinde fit, quod ex virtutum crebro exercitio, facile sit conjicere, talem virum intellectu pollere, qui rectè de actionibus à se faciendis iudicet, easque vt rationi consentaneas voluntati exhibeat exequendas. Adeo vt voluntatis bona vel mala inclinatio, aut etiam operis executio, Conscientia ipsa non sit, nisi arguitiue. Rectè enim arguimus ex operis bonitate aut malitiâ, iudicium rectum aut peruersum de opere præstando præcessisse; istud autem iudicium est Conscientia. Quando igitur voluntatem sic in bonum malumue propendentem, Conscientiam appellamus; non propriè loquimur, sed impropiè. Nam vt rectè D. Thomas:

In bonum propensa voluntas, non est bona Conscientia, sed eam indicat.

D.T. sup.

Consuetum est quod cause & effectus per inuicem nominantur. Et quia recta Conscientia aliquo modo causa est rectæ voluntatis,

Impropiè vocatur bona Conscientia.

eam

eam nempè quòd dirigat ei que quòd præcipiat ; hinc fit vt voluntatem rectam , bonæ Conscientiæ titulo , improprie tamen , condecoremus . Sic sanè & lætas segetes dicimus , & auaritiam auro damus .

§. III.

Declaratur Conscientiam non esse actum iudicij decernentis de bonitate aut malitiâ actionum generatim , sed iudicium particulare de hoc quod aut agendum aut actum est opere , sigillatim . Quo modo Conscientia à synderesi aut aliâ scientiâ differat , explicatur .

Aliud est scientia aut Synderesis in genere, aliud Conscientia.

VT igitur ad secundam objectionem , quæ quidem ab Ægidio proponeretur faciamus gradum ; istud secundò in Conscientiæ definitione sedulò perpendendum est , quodque lucem maximam rei fortassis adhuc obscuræ afferet ; iudicium istud intellectûs , quod conscientiam esse diximus , non esse iudicium qualecumque de virtute aut vitio ; neque etiam de operatione ponendâ aut non ponendâ generatim ; verùm , esse *iudicium practicum* , quo hîc *ſi nunc decernimus , quid secundum rationem modò faciendum sit aut non faciendum ; ſi res facta sit, bene facta an sit , an malè* . Longo autem interuallo hæc inter se dissident , magnam de Diuinis humanisq; legibus habere scientiam ; atque eam , qualiscumque sit , (magna an exilis nil refert) operationi quæ hîc & nunc præ manibus est dirigendæ ; aut si absoluta jam est , examinandæ , ritè applicare . Istud scientiæ est , & quidem variæ ; hoc verò Conscientiæ est solius .

Explicatur inductione.

Et vt sigillatim id magis explicem ; dico aliud prorsus esse , scire & dijudicare Diuino obtemperandum esse Numini , idque generatim ; rursus peruersissimæ mentis esse , ejus imperia detractare , Deumque ea excutiendo iniuriâ afficere ; item æqui honestique in omnibus rationem habendam ; cæteraque omnia *principia operabilium* , vt ait D. Thomas , *nobis naturaliter indita , quæque pertinent ad specialem habitum naturalem quem dicimus Synderesim* , mente complecti , exactè callere , earumque rationes tum è sacrâ ,

15.

16.

D.T.I.P.
q.79.a.12.
in c.

è sacrâ, tum è profanâ Philosophiâ, magno ingenii acumine posse demonstrare: rursus, scire quid humanæ ferant leges, quid jus gentium, quid scriptum jus aut Cæsareum, quid municipale; quid sacri statuant Canones & jus Pontificium: denique quo pacto exercendæ sint virtutes, quâ ratione dæmonum oppugnationibus sit obsistendum, quâ arte ejus insidiæ sint detegendæ & cauendæ, & quæcumque demum Sancti Patres & Ascetæ de virtutibus vitiisque tradidère documenta; ea inquam omnia mente complecti, exornare verbis & sententiis, & aptè de toto hoc virtutum apparatu posse differere, aliud longè est ac occasione agendi oblatâ, reipsâ hîc & nunc judicare & statuere hanc actionem exhibendam esse aut omittendam; & si exhibenda sit, hæc quas ratio dicit circumstantias esse adhibendas vt ritè fiat; denique si res peracta sit, benene an perperam sit acta, liquidò statuere, actionemque præteritam aut à scelere absoluerè, aut condemnare.

17. Magnum profectò inter hæc interjacet interuallum. Nam principiorum ista coaceruatio, quam Synderesim dicimus, aliæque siue legum, siue Canonum scientiæ, speculatiuæ prorsus sunt, neque peculiaribus actionibus ipsæ sese applicant, nisi reipsâ applicentur: applicare autem, non id quidem scientiæ munus est: quæ vt Philosophus statuit, generalia solet contemplari; sed Conscientiæ, quæ actu iudicat quid agendum, quid non agendum, quo tempore, quo loco; reliquasque circumstantias circumscribit; quæ actioni bonitatem daturæ sunt aut malitiam, ac proinde honestam facient aut inhonestam. Ac sic Synderesim aut scientiam Academijs comparo, in quarum atrijs ac subfellijs, Ius Ciuile Canonesue exponuntur sed generatim; statuitur quid sit dominium, quo pacto acquirantur res, quid sit præscriptio, quid vsucapio; & cætera omnia, quæ de iustâ possessione aut injustâ statuit aut lex aut natura, disputantur sedulo & decernuntur. Conscientiam verò, non immeritò Senatui similem dixero, in quo non quid generatim iustum sit, sed an hæc actio, an hæc possessio de quâ disceptatur, iustitiæ limites non excedat; an huic an illi disceptantium parti assignanda sit quæ disputatur res, decernitur. Sigillatim igitur de rebus iudicat Senatus, de quibus generatim scholæ disputant. Contingit autem sæpissimè, vt qui acutè in scholis differit, magnusque est theori-

E

cus;

Et comparatione.

cus; in Senatu tamen sit contemptui; aut quia scientiam genericam peculiari causæ non applicat; aut quia contra genericum dictamen, ex animi perversitate, in causâ propositâ fert sententiam.

Vnde fit, ut qui maximâ sapientiam habent, nullam habeant Conscientiam.

Ita fanè, quod summopere deplorandum est, vsuuenit non rarò, ut præclarissimo homines præditi ingenio, quique quid bonum inter malumque interfit clarissimè discernunt, perditissimis tamen sint moribus; non quòd recti regulas ignorent, sed quòd eas generatim callere contenti, actionibus à se exhibendis minimè applicent, aut affectionum caligine præpediti, aut æternorum honestique contemptu in transuersum acti; aut etiam ob ingentia commissa scelera, à Diuinâ gratiâ prorsus destituti. Nam vt disertè & grauitè Paulus: *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis; quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium.* Quam enim de Deo diuinisque rebus veritatem speculatiuam animo percèpere, commutauerunt in mendacium practicum; & prout alio loco deplorat Paulus, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant; cum sint abominabiles, & incredibiles & ad omne opus reprobè.* Conscientiæ suæ nimirum hostes, & iudicij, quòd ipsimet in domestico tribunali contra se proferunt, contemptores refractarij & perduelles. *Veritatem enim vt rectè Paulus conqueritur, in iniustitiâ detinent,* id est sententiæ, quam Conscientia de re agendâ, secundum Dei rationisque regulas justissimè protulit, executioni per summam iniustitiam intercedunt; aut etiam sententiæ à Conscientiâ proferendæ prolocutionem, ad alia mentem auertendo, quasi per jocum, & tamen per summam impudentiam interpellant. Et sic *veritatem à Conscientiâ declarandam in iniustitiâ detinent,* id est iniuste. Hinc denique fit vt tandem à Gratia Diuinæ, Conscientiam excitantis, auxilio destituti, sine Conscientiæ interpellatione aut remorsu in omne scelus prouant, Deo exossi, & Conscientiæ suæ, quam non sentiunt, contemptores.

18.

ad Rom. 1.
v. 24.Ad Tit. 1.
v. 16.Ad Rom. 1.
v. 18.

Conscientia magis à Deo flagitanda quam scientia.

Præclarè proin Bernardus: *Vtilius est, inquit, currere ad Conscientiam quam ad scientiam; nisi sapientia sit que ædificat Conscientiam.* Tunc autem à sapientiâ Conscientiam ædificari scias, quando generica æqui honestique scientia Conscientiæ ita præsto est, vt

19.

S. Bern. 1.
de Con.

est, vt peculiaribus actionibus ab illâ se finat applicari: vtpotè à quâ discernendum sit, quid quouis loco & tempore agendum sit aut omittendum. Ceterùm generica ista scientia, sine hoc Conscientiæ dictamine, adeò nihil prodest, vt ea quinimò in euidentiorem cessura sit hominis præter Conscientiam agentis condemnationem. Conscientiam in animo loquentem docentemque quisquis audierit, is verè sapit; si quidem sapere est actiones suas rectè ordinare. Neque verò de aliâ vllâ sapientiâ multùm laborare mihi visus est Dauid, cùm toties repetitis vicibus scientiam sibi à Deo dari efflictim postulat Psalmo centesimo decimo octauo, quem quotidiano horarum penso, tanquam orationem homini vt benè agat summè necessariam, non sine summo consilio inseruit Ecclesia. Longissimus est Psalmus, & totus fere est vt sapientiam, vt intellectum, vt legis scientiam efflagitet. At quam scientiam? certè non genericam illam quæ sacris codicibus continetur, & quâ intelligat quid rectum sit, quid honestum; sed illam quæ se edoceat, quid à se hîc & nunc requirat Deus, quæquæ ad singulares actiones rectè exigendas est necessaria. Hæc autem sola est, Conscientiæ ad singula sese applicantis, doctissima institutio. En vt in omnem sese partem vertat, Conscientiæ suæ sollicitus admodùm, Diuinus Psalter v. 18. *Revela oculos meos, inquit, & considerabo mirabilia de lege tuâ.* Oculos petit, non vt sciat generatim, sed vt particulatim consideret legem Dei. v. 27. *Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.* Instrui vult, vt exercitio sese applicet. v. 34. *Da mihi intellectum & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.* v. 36. *Inclina cor meum in testimonia tua.* v. 57. *Portio mea Domine, dixi, custodire legem tuam,* non verò nudè ea intelligere. v. 73. *Da mihi intellectum, & discam mandata tua.* v. 80. *fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar,* eas nempè si sciuerò, & tamen non exercuero. v. 97. *Quomodo dilexi legem tuam Domine! totâ die meditatio mea est;* certè totâ die legem Domini meditari non debebat Dauid, eam generatim vt intelligeret, sed vt speciatim eam actionibus suis applicaret. Et hanc quidem scientiam, practicam nimirum, sese impetrasse, illicò fateretur v. 104. *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Rursùs v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis:* & vt ostendat non merè specu-

Exemplo
Dauidi.

Psal. 118.

latiuum esse lumen, sed practicum, subdit: *Iuravi & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* Iterum v. 109. *Anima mea in manibus meis semper, & legem tuam non sum oblitus.* Quid autem est animam semper habere in manibus, quàm semper sibi rebusque suis attendere, & Diuinæ legis non obliuisci? v. 124. *Fac cum seruo tuo secundùm misericordiam tuam & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego; da mihi intellectum ut sciam testimonia tua.* v. 133. *Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia.* v. 135. *Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.* Atque hæc ex pluribus quæ illo Psalmo continentur delibasse sufficiat; ex quibus manifestum fit, non scientiam legis generalem tantopere Dauidem postulasse, neque de hæc adeò fuisse sollicitum, quantum de particulari illâ, quâ ei in mentem veniret, quid à se in singularibus actionibus requireret ratio & Deus: quod quidem nihil aliud est, quàm actuale dictamen Conscientiæ, sine quo reliqua omnis scientia aut superflua est, aut etiam noxia. Huic igitur omni mentis conamine annitendum est; hæc flagitanda est ab illo Numine, cuius est humanas actiones, vt rectæ sint, inchoare per Conscientiæ dictantis imperium, & rectè imperata per liberum hominis arbitrium suamque gratiam, ad optatum exitum tandem perducere.

*Responsio ad
obiectionem
Ægidij.*

Et nunc quidem ad Ægidij objectam rationem manifesta est 20.
responsio. Arguebat ille Conscientiam, intellectûs actum non Ægi. sup.
esse, sed voluntatis; ne alioquin, inquit, fateri cogamur, *omnem habentem operandorum notitiam, habere de operando Conscientiam, & habentem maiorem notitiam, habere strictiorem de operando Conscientiam, quod falsum est; quoniam videmus sepiùs habentes maiorem operandorum notitiam, minorem habere operandi Conscientiam.* Fateor id ita esse, & verò etiam deploro. Ast peruersitatis huius causa est; quòd præter scientiam illam generalem, particularem applicationem aut negligent, aut eidem etiam aduersentur. Et sic sine vllâ Conscientiâ, aut particulari de hæc aut illâ actione exhibendâ iudicio & dictamine singulariter applicato, maximam habere possunt de rebus agendis scientiam generatim. Quod quidem ex ijs quæ manu & arte operamur, intelligere est perfacile. Porest enim quis magnam Architecturæ habere scientiam; item scire parietes ad regulam & perpendiculum erigendos esse; ne si

*Mulsi sunt
boni specu-
latiui, pessimi
autem pra-
dici.*

ne, si centrum grauitatis muri erecti, & punctum insistentiæ, vt vocant, & centrum vniuersi in eâdem non sint lineâ, machina corruat vniuersa. Hæc, inquam, & reliqua quæ amussis & æquilibrium naturam rectè demonstrant, potest quis è staticæ scientiæ callere & determinare; non tamen idcirco peritus erit latomus, neque parietem ex arte eriget. Cujus quidem alia ratio non est, quàm quòd æquilibrium & perpendicularum, cujus naturam speculatiuè caller, reipsâ & practicè ædificando muro applicare ex arte aut nesciat, aut certè negligat. Hoc autem latomi est, non rationes instrumentorum scire & demonstrare; sed funiculum extendere, lapides secundum regulam aptè disponere, dispositos ad libellam & perpendicularum expendere, ne quid ab horizonte deuiet, ne quid exorbitet, aut citra lineam directionis inclinetur; denique vt omnia ad amussim exæquentur, eique rectè respondeant: quodni faciat, tota machina abitura tandem est in ruinam. Hujus autem particularis scientiæ capaciores plerumque sunt homines idiotæ & indocti, quibus sufficit sola scientiæ ad singularia applicatio, quàm homines multâ peritiâ conspicui. His enim, quia eos sola delectat speculatio & rerum quæ fiunt aut fieri debent demonstratio, non lubet aut non vacat manum operi, nec libellam muro admouere; & sic qui magni, dum speculantur, sunt Mathematici, infelicissimi sunt, dum ædificant, imperitissimi-que fabri. Sic sanè fit sæpissimè: magna sunt nonnumquam ingenia, magni Theologi, legum etiam peritissimi, qui que honesti rectique rationes omnes calleant, easque demonstrant: theorici inquam maximi, qui de regulâ primâ actionum omnium differtere differant; practici tamen sunt pessimi, ideo quòd regulam illam, quam tam exactè norunt, rebus agendis non applicent. Exorbitant in ipsis omnia, & præter leges tument; extuberant fastu & superbiâ; nihil ad centrum quod Deus est tendit, & sic ruinis omnia inuoluuntur. An tamen scientiam non habent? habent sanè; sed Conscientiam, quæ vera operum amussis est, agendis non adhibent: neque ratione quidquam incipiunt, sed affectionibus perturbatis & agunt, & perpendunt omnia. Denique vt verbis ipsius Agidij rem hanc concludam, *contingit, inquit & sanè doctissimè, quod aliqui multam notitiam operandorum habentes, nullam vel modicam habent in se Conscientiam de operando secundum scientiam; & hoc vel quia de operando nihil deliberant, sed*

Agid sup.

omnia precipitanter agunt: vel si deliberant, liberè tamen contra Conscientiam eligunt, & omninò illam respuunt; aut debilitè eam in eligendo sequuntur, & contraria ijs quæ nouerunt agunt. Vnde omnes tales agunt contra scientiam, sine omni Conscientiâ remordente, aut modicâ. Acu rem tetigit Ægidius; illud tantùm miror, quòd ex his velit conficere, Conscientiam in liberâ voluntatis electione consistere; cùm ex ijs quæ ipse hîc affert manifestum sit, liberam voluntatem contra Conscientiam agere & eligere. Non igitur Conscientia voluntas est, sed hanc præcedit. Verùm de hâc quæstione dicta sufficiant; illudque maneat, iudicium quo generatim decernitur Deum præ omnibus amandum, peccata fugienda, pro fide conseruandâ aut pro patriâ ponendam vitam, parentes honorandos esse, ad synderesim spectare, cuius est generalia virtutum principia scire & dijudicare. At verò statuere, hoc peccatum modò fugiendum; hâc occasione ingruente, aut patriæ hoste aut Dei, vitam mortis periculo exponendam; modò honorandum esse parentem cùm sese hæc aut ista offert oportunitas; hoc quidem Conscientiæ proprium est iudicium, imò ipsamet Conscientia.

Quid sit
synderesis,
quid Con-
scientia.

Videamus porrò rei tam exiguæ, & in speciem tam contemptibilis, ingentem in humanas actiones dominatum; vt se per omnes diffundat, variaque in diuersis munia exerceat. Summatim tantùm persequar singula: ad rei tamen totius planiorem explanationem, diffusius deinde explicanda. Iuuerit ea hîc enumerare, vt agentem in nobis Conscientiam meliùs agnoscamus.

§. I V.

Exponuntur summatim varia Conscientiæ Officia. Ostenditurque Conscientiæ cum Regio supremo Senatu Symbolizatio.

Symboliza-
tio Conscien-
tiæ cum Sen-
natu supre-
mo.

ET vt rem clariùs exponamus, repetendum hîc est memoriâ, quod ex D. Gregorio attulimus; Conscientiam esse *domesticum & verum tribunal*; quod quidem sacro Senatui, qui Regibus à latere est, ejusque maiestatem præfert & repræsentat, comparauimus. 21. D. Greg. Nazianz. de plagâ grandinis.

parauimus. Sanè tam eximium & supremum jus habet Conscientiæ tribunal, vt ab eo nulla detur appellatio: illudque cum supremæ Majestatis Senatibus habet commune, quod sententiæ isthic latæ sola concedatur Restauratio (si placet, Reuisionem voca) quam tamen nefas sit vlli legitime instituere, nisi ipsimet Conscientiæ. Et sic prout ipsi soli dicendæ sententiæ competit supremum jus, ita & ipsius tantum est acta sua quoties collibitum fuerit recognoscere, eaque aut rursus approbare, aut certè etiam nouâ sententiâ condemnare.

22. Jam verò in supremæ auctoritatis Senatu, tria præcipuè comperiuntur Majestatis munia aut exercitia. *Primo* enim penes illum est leges interpretari, extendere, restringere, & explicare, ac prout res fert aut necessitas, secundum has mandata dare, quæ secuturis temporibus Rempublicam moderentur, populosque sibi concreditos in officio ritè contineant. *Secundo* ad hunc Senatum pertinet, sedulò disquirere, an ea, quæ rectè mandata sunt ex legum præscripto, etiam executioni fuerint seriò demandata. Rursus quid bene in Republicâ & strenuè peractum sit, quid verò per ignauiam aut morum peruersitatem sit delictum: & quidem bene acta apud Regem commendare; scelera verò examinare, discutere, & tandem latâ sententiâ supplicijs aut adjudicare, aut etiam afficere. *Tertiò* denique hujus Senatûs est officium, tumultus si qui fortè exsurgunt compescere; populum, si quando deliquerit, bonis artibus ad Principis obsequium inflectere & reducere: commissi sceleris à Rege dandam gratiam discutere, approbare, reo in manus dare, litterasque condonati criminis, sigillo Regio insignitas, porrigere; quibus deinceps munitus reus, patrati facinoris, recuperatæque Regis gratiæ securus viuat.

23. En modò vt hæc omnia in Conscientiæ domestico tribunali peragantur. Etenim primum ejus officium est, in rebus adhuc agendis, & quæ in manu est agere aut non agere, judicare agendæne sint an omittendæ hic & nunc. Et quidem si decernat actionem aliquam exhibendam esse necessariò, aut ab eâ desistendum, quòd lex Dei & honesti ratio, aut alia qualiscumque necessitas ita ferre videatur; tunc sanè iudicium istud dicitur *Conscientia obstringens seu obligans*. Tantaque est huic obediendi obligatio, vt sententiæ sic latæ refragari in re graui, aut quæ à Conscientiâ grauis

Primum officium Conscientiæ est res agendas dirigere.

Conscientia obligans quid sit.

grauis

gravis iudicatur, letale prorsus crimen fit (vbi sequenti tractatu faciemus planum) licet cæteroquin malum non esset, nec à legiflatore summo Deo vlla de hac materiâ statuta foret lex. Conscientia autem hæc, nihil est aliud, quàm nudum iudicium practicum, hoc fieri debere aut omitti.

*Conscientia
consulens &
permittens
quid sit.*

Sin verò res bona quidem iudicetur, aut saltem non mala, sed tamen non necessariò exhibenda; (eiusmodi sunt votorum nuncupatio, & cætera quæ secum afferunt Euangelica Consilia; aut etiam actiones eæ, quæ dicuntur & sunt indifferentes) tunc sanè nominatur *Conscientia consulens*, aut etiam *permittens*. Et quidem si iudicium sit eiusmodi, *Judico bonum aut etiam melius fore votum castitatis*, exempli gratiâ, *si concipiam*, Conscientia dicitur consulens. Sin verò iudicium hoc proferatur, *Judico actionem hanc*, ambulationem puta, *sine crimine posse confici*, permittentis Conscientiæ erit sententia. Non autem peccabit voluntas, alterutrius iudicii ductum si non sequitur; non enim se opponit Conscientiæ obliganti; cum minimè iudicet rem debere fieri, sed tantùm decernat posse fieri; igitur & posse omitti sine scelere.

24.

*Conscientia
premitis quid
sit.*

Dijudicatâ tandem & statutâ actione aliquâ à Conscientiâ obligante, puta audiendum esse sacrum hâc die Dominicâ; donec ea executioni mandata sit, vrgetur anima & premitur dum rem confecerit. Et hæc quidem agitatio, *Conscientia vrgens aut premitis est*; neque hi stimuli aliud sunt, quàm sæpius repetita Conscientiæ obligantis iudicia, rem imperatam fieri debere aut omitti. Cum ergo voluntas huic iudicio sic obliganti sese accommodat, ei que paret, tunc prorsus secundùm Conscientiæ dictamen operata dicitur. Et quamvis fortasse Conscientia, quæ regula voluntatis proxima est, à summi legislatoris mente, quæ actionum nostrarum remota est regula, deflexerit; minimè tamen aberrasse voluntas nostra dicenda est, aut peccasse, sed egisse actione prorsus honestâ & laudabili; quamvis res acta nec laude digna sit nec honesta. Contrâ verò utcumque res sancta sit & Deo grata quæ agitur, si tamen Conscientiâ reclamante sit, id est contra iudicium quo fieri non posse decernitur, ne quidquam bona est res, quæ domestico iudicio condemnatur. Atque hæc primum Conscientiæ munus spectant: istud autem est, dirigere res agendas.

25.

*Quid sit a-
gere secun-
dum aut cõ-
tra Con-
scientiam.*

Secun-

26. Secundum Conscientiæ officium est, de rebus actis, malène fuerint an bonæ, ac proinde an laude dignæ an vituperio, legitimam ferre sententiam. Iam verò prout in iudicium subselliis, de nullo umquam facinore quidquam decernitur, nisi de reipsâ constet penitus, factumque idoneis testibus fuerit comprobatum: ita in hoc tribunali nihil absoluitur aut condemnatur, nisi factum ipsum prorsus teneatur. Numquam autem legitime teneri censendum est, nisi Conscientiæ testimonio comprobetur. Itaque ipsius est actorum testem agere, & dicitur *Conscientia attestans*. Testimonium autem istud, aliud nihil est, nisi actus quo liquidò & sine hæsitacione vllâ iudicas, scire te imprimis actionem quæ memoriæ occurrit aut proponitur, à te fuisse exhibitam aut omissam. Et sic ille, vt vulgò loquimur, in Conscientiâ peccatum aliquod habere dicitur, qui actu iudicat peccasse se, nec tamen sceleri esse satisfactum. Certum autem vt sit iudicium oportet: nam si vacillet mens, si hæsitet, & de re totâ dubitet, sanè illegitimum, imò nullum est Conscientiæ testimonium, sed mera suspicio. His autem obrepentibus quid agendum sit, deinceps declarabimus. Id nunc, sed cursim assero, suspicionibus in hoc tribunali nihil agi, nec illas ad facti probationem vllò modo admitti.
27. Cùm itaque testimonio tam manifesto euicta est res, vt illud neque negare reus possit, neque testem recusare; tum verò ad proferendam sententiam Conscientia accingitur. Dicitur autem causam omnem decidere, dum sine hæsitacione, spectatis rerum circumstantiis iudicat factum aut benè aut malè. Quæ demum sententia tanti momenti est & ponderis, vt in eam concessurus sit tandem Deus ipse, neque aliam exacturus sit à te executionem faustam vel infauistam, nisi illius sententiæ, quam tuo iudicio de te protuleris. Et sic quisque à suâ Conscientiâ aut absoluitur, aut condemnatur. Hanc ergo si pacaueris, pacata tibi & tuta sunt omnia.
28. Quòd si ergo iudicatum fuerit rem actam benè, tum verò *Conscientia laudans* suas partes exequitur. Quæ quidem laus Conscientiæ, nouus iudicii actus est, quo decernit mens & iudicat, rem aut factum esse eiusmodi, quod ab quouis ratione prædito in cuius notitiam venerit, mereatur, imò debeat comprobari. Atque id mihi satis clarè & disertè explicuisse videtur.

Secundum officium Conscientiæ est res actas diiudicare.

Conscientia attestans quid sit.

Conscientia iudicium decretorium quid sit.

Conscientia laudans, aut Conscientia bonum testimonium quid sit.

D. Paulus cùm dixit : *Gloria nostra hæc est, testimonium Conscientiæ nostræ.* Hoc enim fretus, nullius sibi assensum sciebat meritò & ratione posse denegari. Sic sanè qui partes suas, strenuè pugnando, egregiè executus est miles, litteras à Centurione aut Chiliarchâ aufert, quibus facinus fortiter præstitum legitimè attestetur. Et hanc meritò suam esse gloriam existimat miles, iisque acquiescit; utpotè quibus fides rei actæ immeritò possit derogari. Non aliter Conscientiæ testimonio gloriatur Paulus, eique penitus inhæret securus sui; ut qui jam certus sit, eas sese obtinuisse facinorum suorum commendationes, quæ publici juris factæ, apud omnes, & præcipuè apud Deum, fidem omnem sint habituræ. Et hæc demum est animi quies, securitas, gaudium, serenitas mentis, quam sibi præstat rerum suarum secunda Conscientia.

2. ad
Cor. 1.
v. 12.

*Conscientia
arguens &
mordens
quid sit.*

*Conscientia
vermis quid
sit.*

29.
Sin autem rem actam malè, facinusque peruersè patratum esse judicauerit, tum sanè reprehendit mentem Conscientia, factum arguit, expostulat de indignitate rei, exprobrat Deo impactam iniuriam: quæ quidem omnia, propriè *Conscientiæ arrodentis* morsus sunt & aculei; neque aliud sunt, quàm diuersa iudicia, de rei indignitate & malitiâ è diuersis capitibus, aut rationibus petita, & contra voluntatem, criminis patrati ream, cum acrimoniâ & indignatione prolata. Meritò autem hæc exprobratio *Conscientiæ vermis appellatur.* Vti enim vermis ex putrefacto exiguâ in parte pomo enascitur; illudque cùm ei increuerit, prorsus peruat, exedit, colorem inficit, saporem vitiat, sic ut tandem emarcescat: ita profectò è vitiatâ per malam voluntatem actione, vermis Conscientiæ sese effert: hoc est, iudicium acre, quo peruersa voluntas perstringitur, scelerisque commissi turpitudine exprobratur quasi ob os. Istud autem iudicium cùm repetatur sæpiùs, & identidem ingeratur, nec vllas voluntati ferias det; tandem percellitur anima, pudorem quo conficitur nequit excutere, carnificem suum, quocumque sese verterit, secum portat, & sic tandem eodem iudicio tam diuersimodè diuexata, virtute omni & gaudio destituitur, ac demum tædio ignauo contabescit. Sic demum intelligetur, quo pacto verum sit quod Diuus ait Bernardus. *Nulla pæna maior est malâ Conscientiâ. Siquidem actionum nostrarum ipsa est testis, ipsa iudex, ipsa tortor, ipsa carcer: ipsa accusat, ipsa iudicat, ipsa punit, ipsa damnat: unicuique enim liber est sua Conscientia.*

D. Bern. l.
de Conf.
p. 2.

Quid

30. Quid autem sit liber Conscientiæ, & quibus vsibus destinetur, Liber Conscientia quid sit. paucis sic habet. Solet certè iudicis sententia in codices & in acta referri, in Archiuo publico dein asseruanda, vt futuris deinde temporibus, si res sic ferat, Reipublicæ, quid factum sit, constet legitimè. Non aliâ sanè ratione, sententia in Conscientiæ tribunali lata, in librum summâ fide transcribitur, æternitati, nisi ritè deleatur, reseruanda. At quis ille liber inquires? Certè non est is alius, quàm propria vnius cuiusque memoria, cui sententiæ omnes à Conscientiâ, auctoritate legitimâ pronuntiatæ, optimâ fide inseruntur, suo tempore vniuerso orbi propagandæ. Sic ergo liber ille, sententiarum est digestio, & coaceruatio. Conscientiæ autem liber dicitur idèò, quòd acta Conscientiæ contineat; & quidem eiusmodi, vt numquam intellectui repræsentari possint aut in memoriam venire, quin nouo rursus Conscientiæ iudicio comprobentur. Hic liber, hic est, qui tantos in Dauide concitabat motus; hic est qui & somnum ei interpellabat, & omnem interturbabat vitæ dulcedinem, semper ei aduersarius, semper hostis. *Peccatum, inquit, contra me est* Ps. 50. v. 5. *semper. Et, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum;* Ps. 37. v. 4. videbat enim uerò non peccata tantum, sed & iis affixam, quam in se tulerat, mortis sententiam. Frustrà conquereris infelix peccator, quamdiu in codices relata perstat sententia. Reuocanda est penitus & delenda, in manu tuâ id cum est; alioquin condemnationis æternæ & materiam tecum fers, & quod peius est, sententiam. Huius autem indelebilis est memoria, nisi commissi facinoris gratia obtineatur. Hanc autem vt consequatur,

31. Tertium id quidem est Conscientiæ officium; turbatæ videlicet per peccatum menti benè consulere, malè acta tandem corrigere quantum quidem in se est; ad sinceram commissi criminis pœnitentiam, voluntatem adducere, & sic demum malè actorum gratiam impetrare; eamque à Deo concessam, suo sigillo, vt penitus certa sit, confirmare. Voluntatem itaque sceleris ream, & suo jam iudicio condemnatam, ad pœnitentiam perpetrati facinoris adducit *Conscientia exstimulans;* Tertium officium Conscientia est, malè acta corrigere, & pacem turbatæ menti procurare. quæ rursus sunt varii actus iudicii, quibus clarè decernitur, animæ suæ statum miserum prorsus esse ac deplorandum; *dicandum à Domino populum suum, & horrendum esse incidere in* Conscientia exstimulans ad pœnitentiam quid sit.

Ad Hebr.
10. v. 30. 31.

manus Dei viuentis; actum esse de salute æternâ, nisi reconciliationis cum offenso Numine ratio inearur: cæterum, omni momento paratum esse, quantumuis offensum, Deum, gratiam commissi sceleris concedere, modò voluntas seriò, & non tantum perfunctoriè respiscat; illicò ad misericordiæ fontem accurrendum esse, ne morâ nimiâ & contemptu exarescat. Denique quæcumque ad hoc quod commissum est scelus detestandum, faciunt incitamenta, actus sunt extimulantis animam, & ad pœnitudinem reuocantis Conscientiæ.

*Conscientia
securitas
quid sit.*

Cui cum tandem paret voluntas, scelusque quod Conscientia confitetur, ex animo cum detestatur; illicò gratiam malè actorum largitur mitis Deus; cui demum subscribit Conscientia, certa pœnitudinis sinceræ & seriæ, quantum quidem humana patitur fragilitas. Et hæc est *Conscientiæ pax & securitas*, quæ nihil aliud est, quàm iudicium firmum, & Deum fidelem esse, bonâque fide cum mortalibus agere; & à voluntate pœnitente omnia etiam non in speciem, sed fide optimâ esse peracta. Hoc iudicio confirmata, erigit sese voluntas; cessat perturbatio, Conscientiæ suæ munimine felix viuit, & sibi facit inexplicabiles delicias.

32.

Hi ferè actus sunt in quibus humana Conscientia versatur. Qui quamuis varij sint & diuersi, omnes tamen, vti singulos consideranti patet, in hoc conueniunt, quòd singuli sint iudicium practicum de agendis aut omittendis particularibus actionibus prolatum. Singula fusiùs sunt deinceps explananda; iuuat tamen simul vni quasi aspectui opposuisse omnia, vt ex mutuo conspectu & comparatione, melius singula intelligantur. Illud tantum restat modò exponendum, quâ ratione epitheta quædam, quæ sacer textus, & Sancti Patres Conscientiæ affigunt (quæ tertia erat opposita difficultas) optimè cum hâc Conscientiæ definitione conueniant: quod certè ex iam dictis erit haud admodum difficile.

33.

s. V.

§. V.

*Ostenditur varia epitheta, quæ Conscientiæ dant sacræ paginæ
& Sancti Patres, præclare cum datâ Conscientiæ defini-
tione convenire.*

34. **A**C primò quòd passim Bona dicatur aut Mala hominis frugi aut perverfi Conscientia, non hoc idcirco dicitur quòd moralis vlla aut bonitas aut malitia ei inhæreat, ob quam aut laude digna sit aut vituperio: constat enim isthæc non nisi voluntati convenire, quæ sola aut bona est aut perversa: Conscientiam verò cum voluntate nihil commune habere jam docuimus. Non incongruè tamen, quamvis non propriè, vtrumque sortitur nomen; eò quòd ipsa sit iudicium quod de actionis præteritæ bonitate fertur, aut malitiâ. Sic malam aut bonam à iudice sententiam retulisse dicitur reus, prout criminis absolvitur aut condemnatur: & quidem si absolvitur, bonam, hoc est fauentem consecutus sententiam censebitur; malam verò, hoc est aduersam sibi, si condemnatur: nulla tamen, ex parte iudicis, sententiæ malitia aspergitur, cum sit iustissima. Non aliter sanè bona aut mala dicitur Conscientia. Iudicium est, quod de suâ actione fert intellectus, & quidem semper sincerum & certum, alioquin non est Conscientia. Iudicio autem proprio qui condemnatur, sententiam contra se malam tulit, scelerisque reus est: bonam verò, qui suo iudicio absolvitur. Vtrumque quia præstat Conscientia, idcirco aut bona dicitur aut mala; & sic iudicium de actionis bonitate, Conscientia bona est; mala verò, iudicium de eiusdem malitiâ & peruersitate.
35. **R**ursum Conscientia inquinata appellatur, fordida & immunda; alia verò casta & munda; non quòd ipsa immunda sit aut spurcitie aliquâ inquinata; quid enim fordidum adhærere potest rei, quæ naturâ suâ merus actus est iudicii? Idcirco inquit D. Thomas, *Dicendum quòd inquinatio dicitur esse in Conscientiâ, non sicut in subiecto, sed sicut cognitum in cognitione: inquantum scilicet aliquis scit se esse inquinatum*: Sic sanè turpis aspectus appellatur, si lædum quidquam, turpe visu, aut obscœnum & indecorum

*Vnde dicitur
Conscientia bona
aut mala.*

*Vnde munda
aut immunda.*

D. T. 1. p.
q. 79. a. 13.
ad. 2.

oculo obiicitur; & nulla tamen spurcicies adhæret oculo, qui meram rei exhibet repræsentationem: tota verò in repræsentatâ re, est immunditia. Hoc planè modo Conscientia immunda dicitur, quòd actionis spurciciem exhibeat, quæ tamen tota in actione est, cuius sceleris Conscientiæ obiicitur iudicanda.

Vnde sceleribus plena.

Non aliter etiam, plena sceleribus appellatur, nisi quòd scelerâ à voluntate commissa, memoriæ imprimenda & fideli curâ quasi in Archiuo custodienda iudicet; atque ne quid, nisi satisfactum fuerit, eradatur, diligenter obseruet. Hâc nimirum etiam de causâ, codices & aduersaria, quibus mercatores, accepti expensique rationes summâ curâ inscribunt, plena debitis passim appellantur, si mercator in ære alieno est: & tamen nihil debent codices; debitorum immunes sunt. Hoc solùm nomine dicuntur esse in debitis, quòd ea fideli manu inscripta habeant, eorumque memoriâ, cum sic res fert, clarè & sine fuco repræsentent. Conseruat itaque peccatorum memoriâ Conscientia; ipsa vero scelerata non est. Fida est quinimò, rerumque sibi à Deo commissarum satagit. Neque earum memoriâ diffluere facillè permittet, utpotè quos suo tempore, cum debitorum omnium rationes, & quidem exactissimæ reddendæ sunt, repræsentatura est & iudici supremo, atque adedò orbi vniuerso; confirmationemque, imò & executionem postulabit illius sententiæ, quam iam olim de se tulit.

36.

Conscientia cauteriata & cæca.

Denique quorundam *Cauteriatam* Conscientiam vocat Paulus, nimirum *in hypocrisi loquentium*, quos *cauteriatam* asserit *habere Conscientiam*. Hæc autem, intellectus est, qui, ut rectè Franciscus Turrianus, *sensum peccati amisit* instar membri cauterio iniusti: *locum autem cauterio iniustum*, uti benè commentatur Theodoretus, *priorem sensum amittere*, satis constat. Itaque quibus ob commissa scelera indurataque peruicaciâ diurnâ voluntatem, Diuini luminis aut gratiæ fauor denegatur, & sic in malum omne dantur præcipites, securi admodùm quid Deus ferat aut recta ratio, ii sanè cauteriatam, hoc est, sine sensu habent Conscientiam. Quos alio loco viuis coloribus exprimit Apostolus: sunt, inquit: *Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vitâ per ignorantiam quæ est in illis, propter cecitatem cordis eorum: qui desperantes, seipsos tradiderunt impuditiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam*. Deplorandum verò hominem, cui occæcata est & obrigit

37.

1. ad Tim. 4. v. 2.

Turrian. in Canon. 44. Apost. Theod. in hæc. Verba. Apost.

Ad Eph. 4. v. 18.

obriguit Conscientia. Nulla sanè, licèt nunc cœca sit, hâc erit
oculatioꝛ, cùm coram æterno iudice accusatoris crudelissimi
partes aget. Verùm hæc deinceps dicentur explicatiùs. Suffi-
cit modo exposuisse, Conscientia generatim quid sit. Operæ
prætium iam erit singula persequi, illudque imprimis exponere,
quod voluntatis sit officium, & quo pacto Conscientiæ debeat
partes sequi.

PRIMUM